Egészségügyi mérnökképzés

MECHANIKA

Előadók:
Kiss Rita
Németh Róbert
Pandula Zoltán

A félév tartalma

- Szilárd testek mechanikája (kb. 7 hét)
- Áramlástan (kb. 4 hét)
- Mozgásvizsgálatok (kb. 3 hét)

Számonkérés:

Írásbeli és szóbeli vizsga

A fél félév tartalma

- Alapfogalmak, erők és hatások
- Egyensúlyozás
- Igénybevételek, igénybevételi ábrák
- Szilárdságtani alapfogalmak
- Feszültségek, elmozdulások számítása
- Rugalmasságtani alapfogalmak
- Munka- és energiatételek, numerikus módszerek (VEM) alapjai

Egészségügyi mérnökképzés

MECHANIKA

I. rész: Szilárd testek mechanikája

készítette: Németh Róbert

Mechanika

A mechanika a
- mozgásokkal
- mozgást okozó hatásokkal (erőkkel)

foglalkozó tudomány

- Folyadékok és gázok mechanikája (áramlástan)
- Szilárd testek mechanikája (+merev testek)

Szilárd testek mechanikája osztályozása

Dinamika
- Kinematika (a mozgás leírása)
- Kinetika (a mozgás okainak vizsgálata)

Speciális eset, ha nincs mozgás:

Statika
- merev testek
- szilárd testek

Ismétlés

- Mértékegységek, SI-rendszer:
  - alapegységek: m, kg, s, A, K, mol, cd
  - származtatott egységek: N = kg m / s^2
  - prefixumok:
    - d~, c~, m~, ..., k~, M~, G~, ...
- Koordináta-rendszerek
  - balkezes (balsodrású) krsz.:
    - hüvelykujj (x)
    - mutatóujj (y)
    - középső ujj (z)

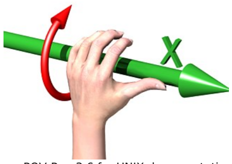

src: POV-Ray 3.6 for UNIX documentation

Az erő

Olyan hatás, mely a testek alakját, mozgását megváltoztathatja

Kötött vektormennyiség, van:

- nagysága
- iránya (hatásvonala)
- értelme
- támadáspontja

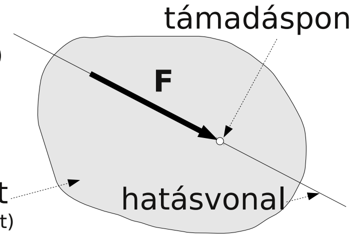

Az erő megadása

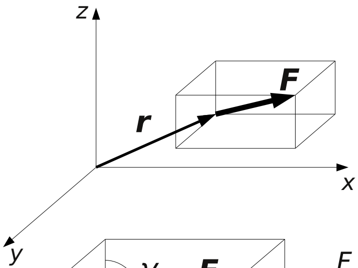

$\boldsymbol{r} = (r_x, r_y, r_z)$

$\boldsymbol{F} = (F_x, F_y, F_z)$

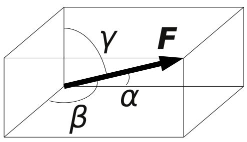

$F_x = F \cos \alpha$

$F_y = F \cos \beta$

$F_z = F \cos \gamma$

$(\cos^2\alpha + \cos^2\beta + \cos^2\gamma = 1)$ $F = 0$: zéruserő

Az erők osztályozása

- távolba ható
- közelbe ható

- külső erők
- belső erők

- koncentrált
- megoszló
  - vonal mentén
  - felület mentén
  - térfogat mentén

- aktív erők
- passzív erők (reakcióerők)

Erőrendszerek

Több erő hat egy testre: erőrendszer.

Jelölése felsorolással: $(F_1, F_2, \ldots, F_n)$

Spec. esetek:

- síkbeli erőrendszer
- térbeli erőrendszer
- közös metszéspontú erőrendszer
- párhuzamos erőrendszer

Általános eset: szétszórt erőrendszer

Egyenértékűség, eredő

Eredő:

egyetlen, az erőrendszerrel azonos hatású erő:

$$(F_1, F_2, \ldots, F_n) \doteq R$$

Egyenértékű erőrendszerek:

$(F_1, F_2, \ldots, F_n) \doteq R$ és $(P_1, P_2, \ldots, P_n) \doteq R$,

akkor $(F_1, F_2, \ldots, F_n) \doteq (P_1, P_2, \ldots, P_n)$

Egyensúly: $(F_1, F_2, \ldots, F_n) \doteq 0$

Ellentett: $(F, -F) \doteq 0$ $(R, -R) \doteq 0$

Merev testre ható erők I.

- Alaptételek
  - két, közös metszéspontú erő eredője a metszésponton átmenő erő, vektora a vektorösszeg
  - a hatásvonal mentén való eltolás az erő statikai hatását nem befolyásolja
  - eredőt az erők egyesítésének sorrendje nem befolyásolja
  - egyensúlyi erőrendszer hozzáadása nem változtatja meg az erőrendszer eredőjét

Merev testre ható erők II.

- További tételek
  - két erő egyensúlya
    (azonos hatásvonal, nagyság, ellentétes irány)
  - három erő egyensúlya
    (közös metszéspont, zárt vektorháromszög)
  - hatás-ellenhatás törvénye

Erő statikai nyomatéka egy pontra I.

Legyen $\boldsymbol{r}$ a kiválasztott pontból az F erő hatásvonalának egy pontjába mutató vektor

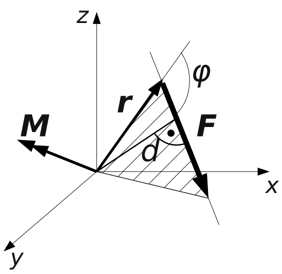

Def.: $\boldsymbol{M}=\boldsymbol{r}\times\boldsymbol{F}$

$$|\boldsymbol{M}|=M=F\cdot r\cdot\sin\varphi$$

$$M=F\cdot d$$

Erő kar

Erő statikai nyomatéka egy pontra

$$\boldsymbol{M}=\boldsymbol{r}\times\boldsymbol{F}=\begin{vmatrix}\boldsymbol{i} & \boldsymbol{j} & \boldsymbol{k}\\ r_x & r_y & r_z\\ F_x & F_y & F_z\end{vmatrix}$$

$$\boldsymbol{M}=(r_yF_z-r_zF_y)\,\boldsymbol{i}+(r_zF_x-r_xF_z)\,\boldsymbol{j}+(r_xF_y-r_yF_x)\,\boldsymbol{k}$$

$$\boldsymbol{M}=\begin{bmatrix}F_zr_y-F_yr_z\\ F_xr_z-F_zr_x\\ F_yr_x-F_xr_y\end{bmatrix}=\begin{bmatrix}M_x\\ M_y\\ M_z\end{bmatrix}$$

ha $\boldsymbol{F}$ és $\boldsymbol{r}$ az xy-síkban fekszik: $F_z=0$, $r_z=0$, így $M_x=0$ $M_y=0$

Erő statikai nyomatéka egy tengelyre

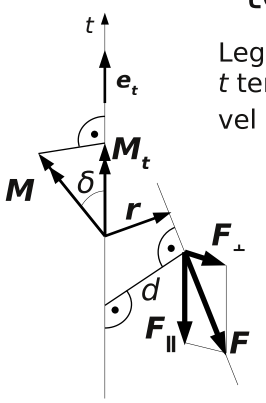

Legyen $\boldsymbol{M}$ az F erő nyomatéka a t tengely egy pontjára, $\mathbf{e_t}$ egy t-vel párhuzamos egységvektor.

Def.: $\boldsymbol{M_t}=(\boldsymbol{M}\cdot\boldsymbol{e_t})\boldsymbol{e_t}$

$$M_t=(\boldsymbol{F}\times\boldsymbol{r})\cdot\boldsymbol{e_t}=M\cdot\cos\delta$$

$$M_t=(\boldsymbol{F}\times\boldsymbol{r})\cdot\boldsymbol{e_t}=(\boldsymbol{r}\times\boldsymbol{e_t})\cdot\boldsymbol{F}=\ldots$$

$$|M_t|=F_\perp\cdot d$$

A tengellyel párhuzamos erő nem forgat a tengely körül.

Erőpár

Két, párhuzamos, nem közös hatásvonalú, ellentétes irányú, azonos nagyságú erő eredője.

$$(F_1,F_2)\doteq M$$

$$\boldsymbol{M}=\boldsymbol{r}\times\boldsymbol{F}$$

$$|\boldsymbol{M}|=|\boldsymbol{F}|\cdot d$$

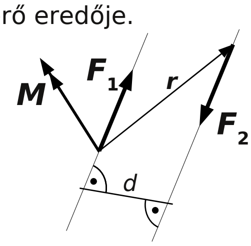

Az *erőpár* egyenértékű egy *nyomaték*kal, aminek a nagysága független a helyétől, *szabad vektor*.

A nyomaték felbontható rá merőleges két erőre, a nagyságuk, vagy a távolságuk szabadon vehető fel.

Erő és erőpár eredője

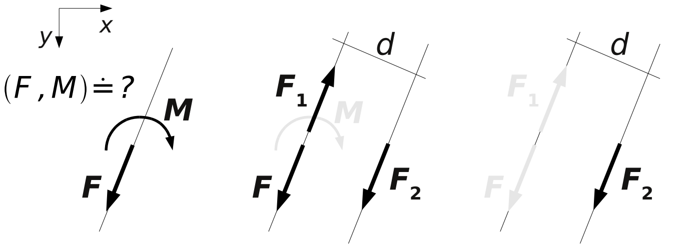

$(F, M) \doteq R$

$M \doteq (F_1, F_2)$

$F_1 \doteq -F$

$|F| = |F_1| = |F_2|$

$d = \dfrac{M}{F}$

$(F, F_1, F_2) \doteq R$

$(F, F_1) \doteq 0$

$(F_2) \doteq R$

Műveletek erőkkel

Feladatok:

- Eredő meghatározása $(F_i, M_j) \doteq ?$
- Egyensúlyozás $(F_i, M_j, ?) \doteq 0$

Módszerek:

– számítással,

– szerkesztéssel,

– grafoanalitikusan.

Közös metszéspontú erőrendszer eredője

Az eredő egy, a közös metszésponton átmenő erő.

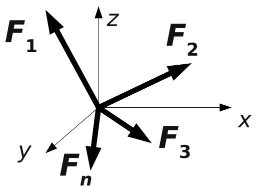

$(F_1, F_2, F_3, \dots, F_n) \doteq R$

$(F_1, F_2) \doteq R_2$

$(R_2, F_3, \dots, F_n) \doteq R$

$(R_2, F_3) \doteq R_3$

$(R_3, \dots, F_n) \doteq R$

$\vdots$

$(R_{n-1}, F_n) \doteq R$

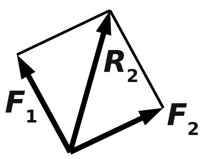

Közös metszéspontú erőrsz. eredője grafikusan

Vektortétel:

$\boldsymbol{F_1} + \boldsymbol{F_2} + \boldsymbol{F_3} + \dots + \boldsymbol{F_n} = \boldsymbol{R}$

$\sum_{i=1}^{n} \boldsymbol{F_i} = \boldsymbol{R}$

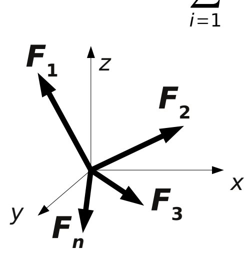

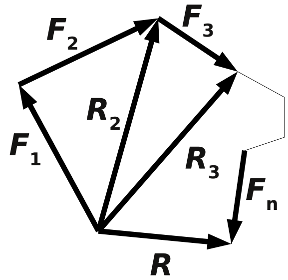

Közös metszéspontú erőrsz. eredője számítással

$(F_1, F_2, F_3, \dots, F_n) \doteq R$

Vetülettétel: $\sum F_{ix} : \sum_{i=1}^{n} F_i \cos\alpha_i = R\cos\alpha_R = R_x$

$\sum F_{iy} : \sum_{i=1}^{n} F_i \cos\beta_i = R\cos\beta_R = R_y$

$\sum F_{iz} : \sum_{i=1}^{n} F_i \cos\gamma_i = R\cos\gamma_R = R_z$

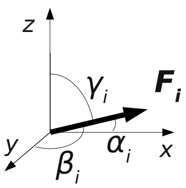

$R = \sqrt{R_x^2 + R_y^2 + R_z^2}$

egyensúly: $R_x = R_y = R_z = 0$

Közös metszéspontú erőrendszer eredője síkban

Legyen az összes erő az *xy*-síkban.

Ekkor $F_{iz} = 0$ minden *i*-re, így $R_z = 0$.

$\sum F_{ix} : \sum_{i=1}^{n} F_i \cos\alpha_i = R\cos\alpha_R = R_x$

$\sum F_{iy} : \sum_{i=1}^{n} F_i \cos\beta_i = R\cos\beta_R = R_y$

$R = \sqrt{R_x^2 + R_y^2}$

egyensúly: $R_x = R_y = 0$

Erőpárok eredője

A nyomaték szabad vektor, eltolhatók egy közös metszéspontba. Az eredő egy, a közös metszésponton átmenő nyomatékvektor.

$$\sum M_{ix}: \sum_{i=1}^{m} M_i \cos\alpha_i = M_R \cos\alpha_R \;\; = M_{Rx}$$

$$\sum M_{iy}: \sum_{i=1}^{m} M_i \cos\beta_i = M_R \cos\beta_R \;\; = M_{Ry}$$

$$\sum M_{iz}: \sum_{i=1}^{m} M_i \cos\gamma_i = M_R \cos\gamma_R \;\; = M_{Rz}$$

$$M_R = \sqrt{M_{Rx}^2 + M_{Ry}^2 + M_{Rz}^2}$$

Erőpárok eredője síkbeli feladatnál

A síkban fekvő erők nyomatékai a sík pontjaira a síkra merőleges nyomatékvektorokat eredményeznek, csak a merőleges irány

$$(M_1, M_2, M_3, \ldots, M_m) \doteq M_R$$

$$\sum M_{iz}: \sum_{i=1}^{m} M_i = M_R$$

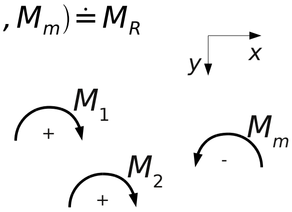

Szétszórt erőrendszer I.

- Mi az eredő? $(F_1, F_2, \ldots, F_n, M_1, \ldots, M_m) \doteq ?$
  - Társerő, társnyomaték:

$$(F_1, F_2, \ldots, F_n, M_1, \ldots, M_m) \doteq (F_A, M_A)$$

$$\sum \boldsymbol{F}: \quad \sum_{i=1}^{n} \boldsymbol{F_i} = \boldsymbol{F_A}$$

$$\sum \boldsymbol{M}: \quad \sum_{i=1}^{n} \boldsymbol{r_{Ai}} \times \boldsymbol{F_i} + \sum_{i=1}^{m} \boldsymbol{M_i} = \boldsymbol{M_A}$$

$\boldsymbol{M_A}$ függ az A pont helyétől, de $\boldsymbol{M_A} \cdot \boldsymbol{F_A} = \text{áll.}$

Szétszórt erőrendszer II.

- Mi az eredő?

$\boldsymbol{F_A} = \boldsymbol{0}$ és $\boldsymbol{M_A} = \boldsymbol{0}$ Egyensúly

$\boldsymbol{F_A} = \boldsymbol{0}$ és $\boldsymbol{M_A} \neq \boldsymbol{0}$ Nyomaték

$\boldsymbol{F_A} \neq \boldsymbol{0}$ és $\boldsymbol{M_A} = \boldsymbol{0}$ Erő

$\boldsymbol{F_A} \neq \boldsymbol{0}$ és $\boldsymbol{M_A} \neq \boldsymbol{0}$ Erő, vagy erőpár

$$\boldsymbol{M_A} = \boldsymbol{M_A^{\parallel}} + \boldsymbol{M_A^{\perp}}$$

$$(F_A, M_A^{\perp}) \doteq R$$

$$(F_A, M_A) \doteq (R, M_A^{\parallel})$$

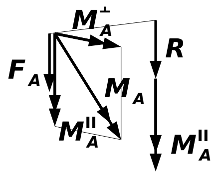

Eredő lehetséges esetei

- Az eredő:
  - Egyensúly: $\boldsymbol{F_A} = \boldsymbol{0}$ és $\boldsymbol{M_A} = \boldsymbol{0}$
  - Nyomaték: $\boldsymbol{F_A} = \boldsymbol{0}$ és $\boldsymbol{M_A} \neq \boldsymbol{0}$
  - Erő: $\boldsymbol{F_A} \neq \boldsymbol{0}$ és $\boldsymbol{F_A} \cdot \boldsymbol{M_A} = \boldsymbol{0}$
  - Erőcsavar: $\boldsymbol{F_A} \cdot \boldsymbol{M_A} \neq \boldsymbol{0}$

Párhuzamos térbeli erőrendszer

- Legyen az erők iránya z
- Felírható egyenletek:

$$\sum F_{iz}$$
$$\sum M_{ix}$$
$$\sum M_{iy}$$

- Az eredő lehet:
  - Erő
  - Nyomaték
  - Egyensúly

Szétszórt síkbeli erőrendszer

- Legyen az erők síkja *xy*
- Felírható egyenletek:

$$\sum F_{ix}$$
$$\sum F_{iy}$$
$$\sum M_{iz} (= \sum M_i^O)$$

- Az eredő lehet:
  – Erő
  – Nyomaték
  – Egyensúly

Párhuzamos síkbeli erőrendszer

- Legyen az erők síkja *xy*, az erők iránya *y*
- Felírható egyenletek:

$$\sum F_{iy}$$
$$\sum M_{iz} (= \sum M_i^O)$$

- Az eredő lehet:
  – Erő
  – Nyomaték
  – Egyensúly

Síkbeli megoszló erők

- Végtelen kicsiny erők végtelen közel egymáshoz:

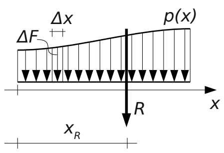

$$p(x) = \lim_{\Delta x \to 0} \frac{\Delta F}{\Delta x} = \frac{dF}{dx}$$

$$\sum F_{iy}: \quad \int p(x)\,dx = R$$

$$\sum M_i^0: \quad \int p(x)\,x\,dx = R\,x_R$$

$$x_R = \frac{\int p(x)\,x\,dx}{\int p(x)\,dx}$$

Megoszló erők eredője

– állandó

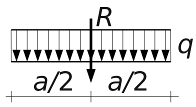

$R = qa$

– lineárisan változó

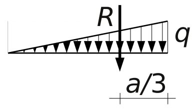

$R = qa/2$

– másodfokú parabola
az egyik érintő vízszintes!

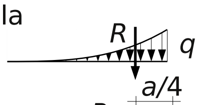

$R = qa/3$

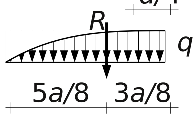

$R = 2qa/3$

Szerkezetek

Egy vagy több *merev test*ből álló, *kényszer*ekkel egymáshoz ill. a „földhöz" kapcsolt alakzatok

Fő funkció alapján:

– **Mechanizmus**
mozgások megvalósítása

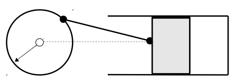

– **Tartó**
teherhordásra alkalmas

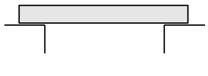

- egyszerű (1 merev test)
- összetett (több)

Kényszerek

– Összekötött elemek egy vagy több egymáshoz képesti elmozdulását (eltolódás, vagy elfordulás) megakadályozza

Meggátolt elmozdulások száma a *szabadsági fok* (statikai)

A gátolt eltolódás(ok) irányában erő(k) lépnek fel, a gátolt elfordulás(ok) tengelye(i) körül forgatónyomaték(ok) lépnek fel.
Ezeket hívjuk reakcióerőnek ill. -nyomatéknak

1 szabadságfokú kényszerek

- egyszerű megtámasztás
- görgős megtámasztás
- támasztórúd (kötél)

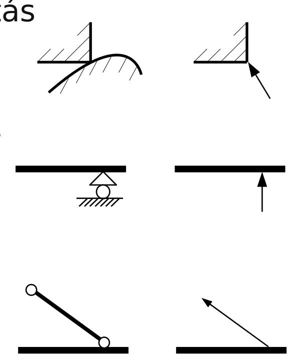

Többszabadságfokú kényszerek

- csukló
- vezeték
- merev befogás
- egyéb (pl. gömbcsukló)

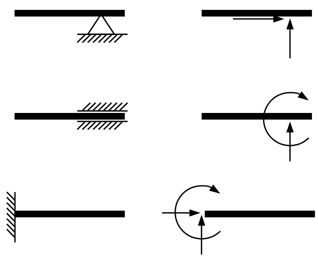

Egyszerű tartók reakcióinak számítása

- Elv: elkülönítés elve

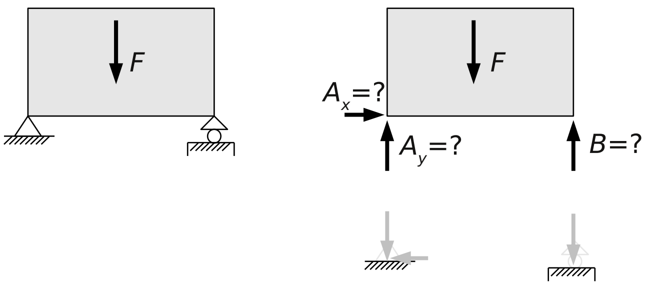

A testre ható összes erő egyensúlyi erőrendszert alkot

Megoldás menete

1. Vázlat (feladat elolvasása)
2. Elkülönítés
3. Egyensúlyi kijelentés
4. Ismeretlenek számbavétele
5. Egyensúlyi egyenletek felírása, megoldása (ellenőrzés)

Feladat megoldhatósága (statikai határozottság)

- Statikailag határozott: egyértelmű megoldás
- Statikailag határozatlan: nem egyértelmű megoldás
- Statikailag túlhatározott: nincs megoldás (lehet, hogy mozog a szerkezet.)
- Statikailag határozatlan és túlhatározott: a tehertől függ, hogy mozog-e.

Független egyenletek és ismeretlenek száma *segít*.

Egyszerű tartók: 1. példa

- Kéttámaszú tartó

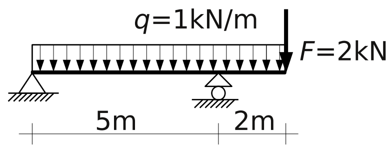

Elkülönítés:

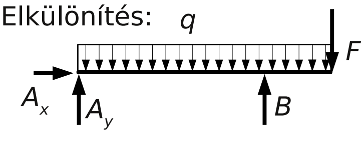

Egy. kij.:

$((q), F, A, B) \doteq 0$

Ismeretlenek:

$A_x=?, A_y=?, B=?$

Egyszerű tartók: 1. példa

$\sum F_{ix}: A_x = 0$

$A_x = 0\,\mathrm{kN}$

$\sum M_i^A: +7 \cdot 3{,}5 + 2 \cdot 7 - B \cdot 5 = 0$

$B = +7{,}700\,\mathrm{kN}(\uparrow)$

$\sum M_i^B: -7 \cdot 1{,}5 + 2 \cdot 2 + A_y \cdot 5 = 0$

$A_y = +1{,}300\,\mathrm{kN}(\uparrow)$

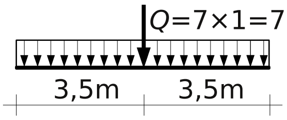

Ellenőrzés:

$\sum F_{iy}: +7 + 2 - 1{,}3 - 7{,}7 = 0$

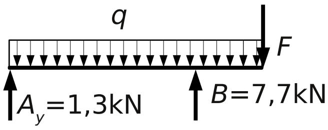

Egyszerű tartók: 2. példa

- Mereven befogott konzol

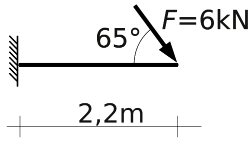

Elkülönítés:

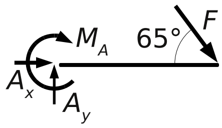

Egy. kij.: $(F, A, M_A) \doteq 0$

Ism.: $A_x = ?,\ A_y = ?,\ M_A = ?$

$\sum F_{ix}: 6 \cdot \cos 65° + A_x = 0$

$A_x = -2{,}536\,\mathrm{kN}(\leftarrow)$

$\sum F_{iy}: +6 \cdot \sin 65° - A_y = 0$

$A_y = +5{,}438\,\mathrm{kN}(\uparrow)$

$\sum M_i^A: +6 \cdot \sin 65° \cdot 2{,}2 + M_A = 0$

$M_A = -11{,}96\,\mathrm{kNm}(\circlearrowleft)$

Egyszerű tartók: 3. példa

- Csuklóval és rúddal megtámasztott alkar

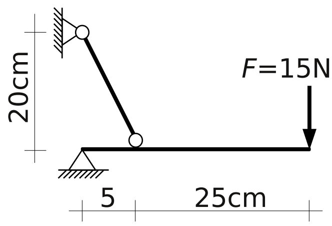

$L_S = \sqrt{5^2 + 20^2} = 20{,}62\,\mathrm{cm}$

Elkülönítés:

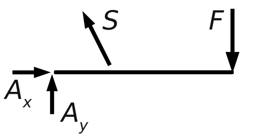

Egy. kij.:
$(F, A, S) \doteq 0$

Ismeretlenek:
$A_x = ?,\ A_y = ?,\ S = ?$

Egyszerű tartók: 3. példa

$\sum M_i^A: +15 \cdot 30 - S \dfrac{20}{20{,}62} \cdot 5 = 0$

$S = +92{,}79\,\mathrm{N}(\nwarrow)$

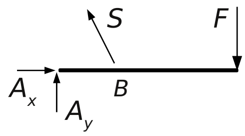

$\sum M_i^B: +15 \cdot 25 + A_y \cdot 5 = 0$

$A_y = -75{,}00\,\mathrm{N}(\downarrow)$

$\sum F_{ix}: +A_x - 92{,}79 \cdot \dfrac{5}{20{,}62} = 0$

$A_x = +22{,}50\,\mathrm{N}(\rightarrow)$

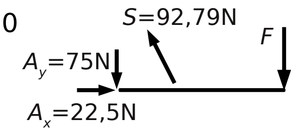

Összetett tartók reakciói

- Az elv itt is az elkülönítés.

  „Ha minden alkotó test külön-külön egyensúlyban van, akkor az egész szerkezet és bármely része is egyensúlyban van.”

- A megoldás menete ugyanaz, mint az egyszerű tartónál de belső reakciók is lesznek.

Összetett tartók: 1. példa

- Gerber-tartó

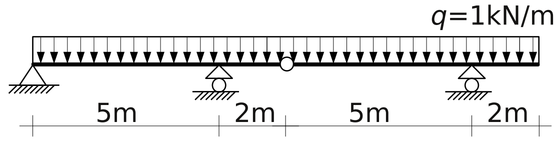

Elkülönítés és
egy. kijelentések:

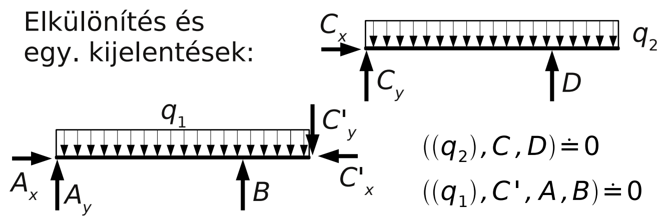

$((q_2), C, D) \doteq 0$

$((q_1), C', A, B) \doteq 0$

Összetett tartók: 2. példa

- Háromcsuklós tartó

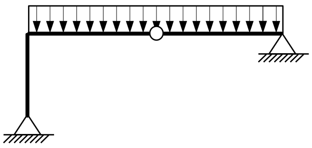

Elk. és egy. kij.:

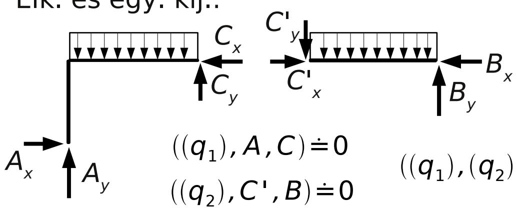

$((q_1), A, C) \doteq 0$

$((q_2), C', B) \doteq 0$

$((q_1), (q_2), A, B) \doteq 0$

Rácsos tartók

- Korlátozás:
  - csak rudak és csuklók alkotják
  - terhelés a csuklókon koncentrált erővel

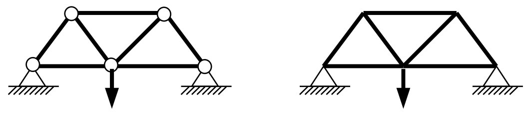

- Megoldási módszerek:
  - minden csomópont egyensúlya
  - átmetszéses módszerek

Síkbeli szerkezetek

- Tárcsák
  - Terhelés egy síkban
  - Jellemző elmozdulások egy síkban
- Lemezek
  - Terhelés a síkjára merőlegesen
- Speciális kényszerek
  - Rugalmas, külpontos stb.

Térbeli szerkezetek I.

- Merev befogás (közlekedési tábla)

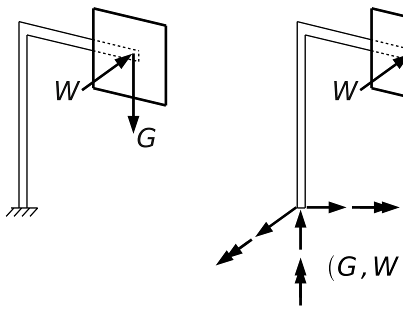

$(G, W, A, M_A) \doteq 0$

Térbeli szerkezetek II.

- Párhuzamos térbeli erők (asztallap)

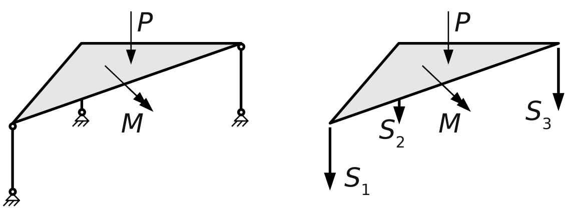

$(P, W, S_1, S_2, S_3) \doteq 0$

Térbeli szerkezetek III.

- Közös metszéspontú térbeli erők (háromlábú bakállvány)

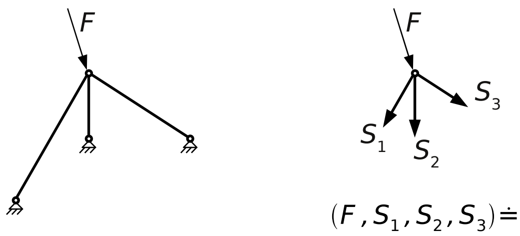

$(F, S_1, S_2, S_3) \doteq 0$

Térbeli szerkezetek IV.

- Térbeli rácsos tartó
- Lemezművek
- Héjszerkezetek
-
- stb.

  Számítás: főként numerikus módszerek

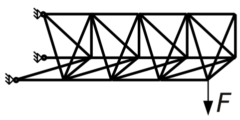

Igénybevételek I.

- Kiindulási pont: egy *egyensúlyban* lévő szerkezet

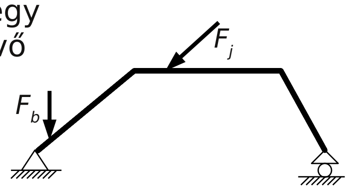

- Nem számít, hogy egy erő aktív, vagy passzív

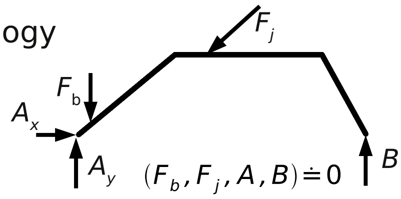

$(F_b, F_j, A, B) \doteq 0$

Igénybevételek II.

- Minden egyes keresztmetszet egy eltolódásokat és elfordulást is akadályozó belső kényszernek tekinthető

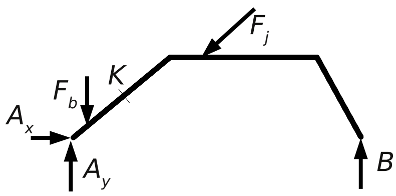

- Válasszuk ki a *K* jelűt!

Igénybevételek III.

- Az eltolódásokat és elfordulást akadályozó kényszer a merev befogás

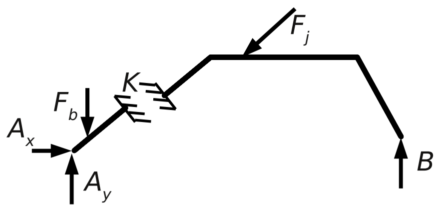

- A *K*-tól jobbra ill. balra lévő rész is egyensúlyban van.

Igénybevételek IV.

- A keresztmetszet helyén felvett befogásban ébredő reakciók a belső erők, vagy *igénybevételek*

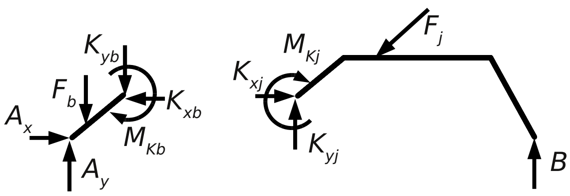

$(A, F_b, K_b, M_{Kb}) \doteq 0$ $(F_j, B, K_j, M_{Kj}) \doteq 0$

Igénybevételek elnevezése

Az igénybevételeket hatásuk alapján nevezzük el.

- Az erő két komponensét a tartó tengelyével párhuzamos és merőleges krsz.-ben vesszük fel:
  - a tartó tengelyével párhuzamos komponens a normálerő, jele *N* (a keresztmetszet síkjának normálisával párhuzamos)
  - a tartó tengelyére merőleges komponens a nyíróerő, jele *T* (a keresztmetszet síkjában fekvő erő)
- a belső befogási nyomaték a hajlítónyomaték, jele *M* (a nyomaték vektora a keresztmetszet síkjában van)

Belső erők előjelei

- **Normálerő**: a keresztmetszetből kifelé mutató (húzó-) erő pozitív, a befelé mutató (nyomó-) erő negatív előjelű.
- **Nyíróerő**: a pozitív normálerő irányát 90°-kal az óramutató járásával megegyezően elforgatva kapjuk a pozitív irányt, ellenkezően a negatívat.

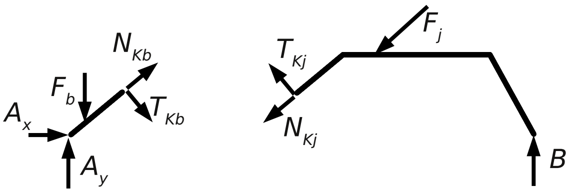

Hajlítónyomaték előjele

– felveszünk egy tetszőleges (de ha lehet, balról-jobbra mutató) haladási irányt, ennek jobb (bal) oldala a pozitív (negatív) oldal

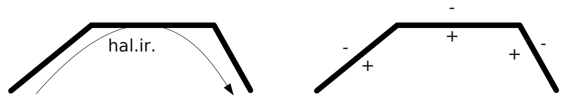

– A pozitív oldalt „húzó” nyomaték előjele pozitív

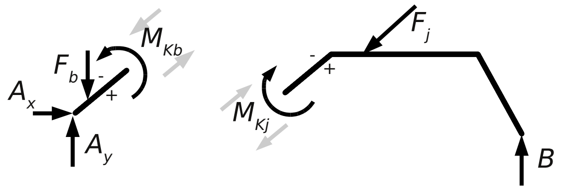

Igénybevételek előjelei

- Az összes (balról ill. jobbról számított) igénybevétel pozitív előjellel feltételezve:

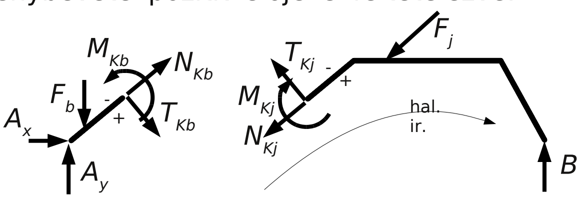

- Newton III. tv.-e alapján (hatás-ellenhatás) a balról ill. jobbról számított igénybevételek számértékei azonosak

Igénybevételek számítása I.

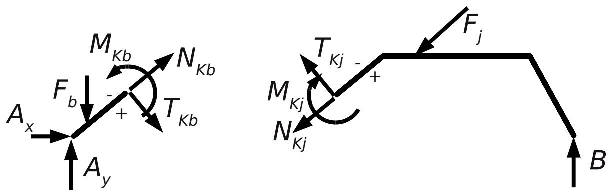

$(A, F_b, N_{Kb}, T_{Kb}, M_{Kb}) \doteq 0$ $\quad (F_j, B, N_{Kj}, T_{Kj}, M_{Kj}) \doteq 0$

az egész szerkezetre: $(F_b, F_j, A, B) \doteq 0$

$(N_{Kb}, T_{Kb}, M_{Kb}) \doteq (F_j, B)$ $\quad (N_{Kj}, T_{Kj}, M_{Kj}) \doteq (A, F_b)$

A keresztmetszettől egyik oldalra lévő erők redukálása a keresztmetszet pontjába.

Igénybevételek számítása II.

- Egy *L* keresztmetszet igénybevételei a *K* km. igénybevételeinek ismeretében:
  - *K*-ban jobbról számolva az igbv.-ket, azok a jobbra levő erők eredőjével lesz egyenértékű: $(N_K, T_K, M_K) \doteq (R_{Kj})$
  - *L*-ben jobbról számolva az igbv.-ket, a jobbra levő erők a K-tól jobbra levő erők és a két km. közötti erők:

$$(N_L, T_L, M_L) \doteq (R_{LK}, R_{Kj})$$

Igénybevételek számítása III.

- Egy *L* keresztmetszet igénybevételei a *K* km. igénybevételeinek ismeretében:
  - Behelyettesítve:

$$(N_K, T_K, M_K) \doteq (R_{Kj})$$
$$(N_L, T_L, M_L) \doteq (R_{LK}, R_{Kj})$$

$$(N_L, T_L, M_L) \doteq (R_{LK}, N_K, T_K, M_K)$$

Igénybevételi függvények

- Egyetlen keresztmetszet igénybevételei helyett az összes keresztmetszet igénybevételeit keressük → függvények

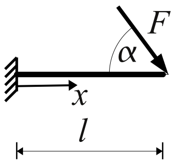

$$N(x) = +F\cos\alpha$$
$$T(x) = +F\sin\alpha$$
$$M(x) = -F\sin\alpha\cdot(l-x)$$

Igénybevételi ábrák I.

- Egyszerűbben átlátható, ha ábrázoljuk a függvényt → igénybevételi ábra
- Az ábrázolás tengelye a tartó tengelye, a függvényértékeket erre merőlegesen ábrázoljuk.
- A pozitív irány a haladási irány szerinti jobb oldal.

Igénybevételi ábrák II.

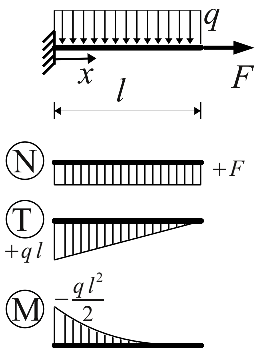

$$N(x) = +F$$
$$T(x) = +q(l-x)$$
$$M(x) = -q(l-x)\frac{l-x}{2}$$

Igénybevételi ábrák és a teher közötti összefüggés I.

- Elemi rúdszakasz a rá ható terhekkel és igénybevételekkel:

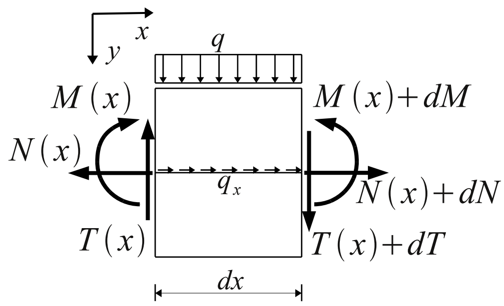

Igénybevételi ábrák és a teher közötti összefüggés II.

- Az egyensúlyi egyenletek:

$$\sum F_{ix}: -N(x)+q_x dx+N(x)+dN=0 \;\rightarrow\; \frac{dN(x)}{dx}=-p_x$$

$$\sum F_{iy}: -T(x)+q\cdot dx+T(x)+dT=0 \;\rightarrow\; \frac{dT(x)}{dx}=-q$$

$$\sum M_i^{(A)}: +M(x)+T(x)dx-q\cdot dx\frac{dx}{2}-M(x)-dM=0$$

$$\rightarrow\; \frac{dM(x)}{dx}=T(x) \quad \rightarrow\; \frac{d^2M(x)}{dx^2}=-q$$

Igénybevételi ábrák és a teher közötti összefüggés III.

- A differenciális összefüggések használata:
  - Szakaszonként a függvény jellegének meghatározása
  - A szakaszra jellemző igénybevétel-érték alapján a szakasz megrajzolása
  - Kapcsolódó szakaszok közötti illesztés használata (számításra vagy ellenőrzésre)

Igénybevételek térben I.

- Az alapelv ugyanaz: a keresztmetszet egyik oldalán levő szerkezet-részre ható erőket redukáljuk a keresztmetszetbe.
- Függvényként való ábrázolásuk axonometrikusan, vagy vetülettel oldható meg.

Igénybevételek térben II.

- Az erő felbontása:
  - Normálerő: a km. síkjára merőleges
  - Nyíróerő(k): a km. síkjában (két komponens)
- A nyomaték felbontása:
  - Csavarónyomaték: a tartó tengelyével párhuzamos
  - Hajlítónyomaték(ok): a km. síkjában (két komponens)

Szilárdságtan – bevezetés I.

- Szilárd test:
  korlátozottan alakváltozásra képes anyag
- A szilárdságtan tárgya a szilárd test:
  - alakváltozások
  - elmozdulások
  - feszültségek

Szilárdságtan – bevezetés II.

- A kapcsolódó fizikai tulajdonságok a szilárdsági tulajdonságok
- Az anyaggal szemben támasztható szilárdságtani követelmények:
  - szilárdsági (teherbírási)
  - merevségi (használhatósági)
  - stabilitási

Szilárdságtan – bevezetés III.

- A vizsgált anyag:
  - Folytonos függvényekkel leírható kontinuum, mely a teret gyűrődés- és hézagmentesen tölti ki.
  - Viselkedése, mikroszerkezete szerint lehet:
    - homogén, vagy inhomogén,
    - izotróp, anizotróp vagy ortotróp,
    - időfüggetlen, vagy időfüggő
    - hőmérsékletfüggetlen, vagy hőmérsékletfüggő
    - a terhelési történettől független, vagy függő
    - stb.

Vizsgált változók, egyenletek

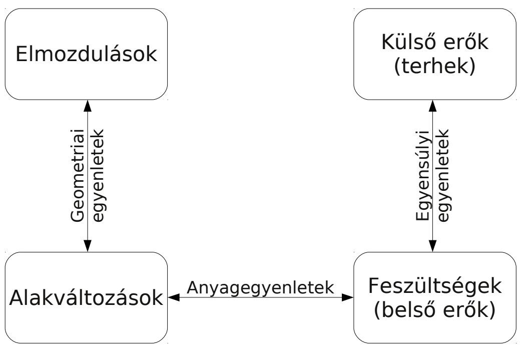

(Mechanikai) Feszültségek I.

- A test részei egyensúlyban vannak. Az $\boldsymbol{n}$ normálisú elemi felület mentén megoszló erő:

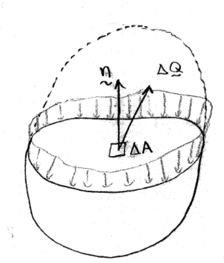

Feszültségvektor:

$$\boldsymbol{p}_n = \lim_{\Delta A \to 0} \frac{\Delta \boldsymbol{Q}}{\Delta A} = \frac{d\boldsymbol{Q}}{dA}$$

nagysága és iránya is $\boldsymbol{n}$ irányától függ → tenzor

ΔA-t az eredeti, vagy a megváltozott helyzetben nézzük? (nemlinearitás)

Feszültségek II.

- Feszültségvektor felbontása: normál- és nyírófeszültségre

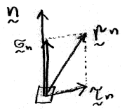

$$\boldsymbol{p}_n = \boldsymbol{\sigma}_n + \boldsymbol{\tau}_n$$

$$\boldsymbol{\sigma}_n \| \boldsymbol{n}, \quad \boldsymbol{\tau}_n \perp \boldsymbol{n}$$

Komponensek számítása:

$$\boldsymbol{\sigma}_n = (\boldsymbol{p}_n \cdot \boldsymbol{n})\boldsymbol{n} = \sigma_n \boldsymbol{n}$$

$$\boldsymbol{\tau}_n = \boldsymbol{p}_n - \boldsymbol{\sigma}_n = \tau_{nt} \boldsymbol{t}$$

τ nyírófeszültség indexelése:
első (egyetlen) index: felület normálisa
második index (ha van): irány

Feszültségek III.

- Keressük egy pontban az *összes irány*hoz tartozó feszültségvektort.
  - Ez a pont *feszültségállapota*.
  - A feszültségállapot leírásának eszköze a *feszültségtenzor*.
- Keressük a test *összes pont*jában a feszültségállapotot → *feszültségmező*
  - Hely (és idő) függvénye

Feszültségállapot és -tenzor I.

- Az elemi hasábra ható feszültségkomponensek:

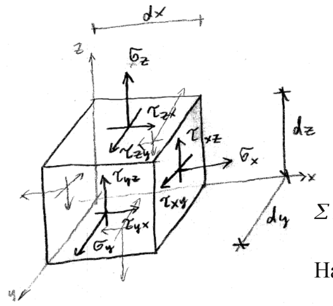

$$\Sigma M_{ix} \to (\tau_{yz}\, dx\, dz)\, dy - (\tau_{zy}\, dx\, dy)\, dz = 0$$

$\tau_{yz} = \tau_{zy} \to$ reciprocitás elve

Hasonló elven:

$\tau_{xz} = \tau_{zx}$

$\tau_{yx} = \tau_{xy}$

Feszültségállapot és -tenzor II.

- Az elemi tetraéder egyensúlya:

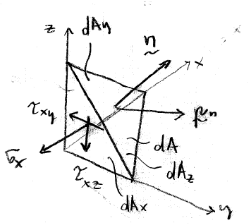

$$\Sigma F_{ix}: p_{nx}\, dA - \sigma_x\, dA_x - \tau_{yx}\, dA_y - \tau_{zx}\, dA_z = 0$$
$$\Sigma F_{iy}: p_{ny}\, dA - \tau_{xy}\, dA_x - \sigma_y\, dA_y - \tau_{zy}\, dA_z = 0$$
$$\Sigma F_{iz}: p_{nz}\, dA - \tau_{xz}\, dA_x - \tau_{yz}\, dA_y - \sigma_z\, dA_z = 0$$

$$\boldsymbol{n} = \begin{bmatrix} dA_x / dA \\ dA_y / dA \\ dA_z / dA \end{bmatrix}$$

$$\boldsymbol{p}_n = \begin{bmatrix} \sigma_x & \tau_{yx} & \tau_{zx} \\ \tau_{xy} & \sigma_x & \tau_{zy} \\ \tau_{xz} & \tau_{yz} & \sigma_z \end{bmatrix} \begin{bmatrix} n_x \\ n_y \\ n_z \end{bmatrix}$$

$$\boldsymbol{p}_n = \boldsymbol{F} \cdot \boldsymbol{n}$$

Feszültségállapot és -tenzor III.

- $$\boldsymbol{p}_n = \boldsymbol{F} \cdot \boldsymbol{n}$$
  ahol $\boldsymbol{F}$ a feszültségtenzor
- a reciprocitás elve miatt $\boldsymbol{F}^{\mathrm{T}} = \boldsymbol{F}$
- a fenti formula koordinátarendszertől független
- az $\boldsymbol{F} = \begin{bmatrix} \sigma_x & \tau_{yx} & \tau_{zx} \\ \tau_{xy} & \sigma_y & \tau_{zy} \\ \tau_{xz} & \tau_{yz} & \sigma_z \end{bmatrix}$ mátrixos alakra csak a vektor komponenseinek számításához van szükség

Feszültségkomponensek

- Komponensek számítása:
  $\boldsymbol{\sigma}_n = (\boldsymbol{p}_n \cdot \boldsymbol{n})\boldsymbol{n} = ((\boldsymbol{F}\cdot\boldsymbol{n})\cdot\boldsymbol{n})\boldsymbol{n} = (\boldsymbol{n}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{F}\,\boldsymbol{n})\boldsymbol{n} = \sigma_n \boldsymbol{n}$
  $\boldsymbol{\tau}_n = \boldsymbol{p}_n - \boldsymbol{\sigma}_n = \boldsymbol{F}\cdot\boldsymbol{n} - \sigma_n \boldsymbol{n}$
- $\boldsymbol{\tau}_n = (\boldsymbol{F} - \sigma_n \boldsymbol{E})\cdot\boldsymbol{n}$
- Mit jelent $\boldsymbol{\tau}_n = 0$? (matematikailag)
- $\boldsymbol{0} = (\boldsymbol{F} - \sigma_n \boldsymbol{E})\cdot\boldsymbol{n} \rightarrow$ hom. lin. egy.rsz., sajátértékfeladat
  $\boldsymbol{n}$ az $\boldsymbol{F}$ tenzor sajátvektora, σ_n az $\boldsymbol{F}$ tenzor sajátértéke.

Feszültségi főirányok, főfeszültségek I.

- Megoldás menete: $det(\boldsymbol{F} - \sigma_n \boldsymbol{E}) = 0 \rightarrow$ harmadfokú egy.
- Három megoldás: $\sigma_1 \geq \sigma_2 \geq \sigma_3 \rightarrow$ *főfeszültségek*
- A hozzájuk tartozó $\boldsymbol{n}$ vektorok: $\boldsymbol{n}_1, \boldsymbol{n}_2, \boldsymbol{n}_3 \rightarrow$ *főirányok*

(A levezetésből következően: $\boldsymbol{\tau}_{n_1} = \boldsymbol{\tau}_{n_2} = \boldsymbol{\tau}_{n_3} = 0$)

- A feszültségtenzor mátrixos alakja az $\{\boldsymbol{n}_1, \boldsymbol{n}_2, \boldsymbol{n}_3\}$ vektorok által meghatározott koordinátarendszerben:

$$\boldsymbol{F} = \begin{bmatrix} \sigma_1 & 0 & 0 \\ 0 & \sigma_2 & 0 \\ 0 & 0 & \sigma_3 \end{bmatrix} \rightarrow \text{feszültségi ellipszoid}$$

Feszültségi főirányok, főfeszültségek II.

- A főfeszültségek a feszültségtenzor és így a pont feszültségállapotának jellemzői, krsz.től függetlenek
- Az ilyen mennyiségek a tenzor *invariánsai*.
  További invariánsok:

$$I_1 = \sigma_1 + \sigma_2 + \sigma_3,$$
$$I_2 = -(\sigma_1\sigma_2 + \sigma_2\sigma_3 + \sigma_3\sigma_1),$$
$$I_3 = \sigma_1\sigma_2\sigma_3$$

Feszültségállapotok

- Lineáris → egyetlen nemzérus főfeszültség
- Síkbeli → két nemzérus főfeszültség

$$\sigma_{1,2?!} = \frac{\sigma_x + \sigma_y}{2} \pm \sqrt{\left(\frac{\sigma_x - \sigma_y}{2}\right)^2 + \tau_{xy}^2}, \ \operatorname{tg} 2\alpha_0 = \frac{-2\tau_{xy}}{\sigma_x - \sigma_y}$$

- Térbeli → három nemzérus főfeszültség

- Hidrosztatikus → $\sigma_1 = \sigma_2 = \sigma_3$
- Deviátoros → $\sigma_1 + \sigma_2 + \sigma_3 = 0 \ (= I_1)$

Feszültségtenzorok

$$\boldsymbol{F} = \boldsymbol{F}_0 + \boldsymbol{F}_d$$

- Hidrosztatikus (gömbi): $\boldsymbol{F}_0$
- Deviátoros: $\boldsymbol{F}_d$ (tiszta nyírás)

$$\boldsymbol{F}_0 = \begin{bmatrix} \sigma_0 & 0 & 0 \\ 0 & \sigma_0 & 0 \\ 0 & 0 & \sigma_0 \end{bmatrix}, \quad \boldsymbol{F}_d = \begin{bmatrix} \sigma_x - \sigma_0 & \tau_{yx} & \tau_{zx} \\ \tau_{xy} & \sigma_y - \sigma_0 & \tau_{zy} \\ \tau_{xz} & \tau_{yz} & \sigma_z - \sigma_0 \end{bmatrix}$$

- $\boldsymbol{F}_d$ invariánsai:

$$J_1 = 0, J_2 = \frac{1}{2}(s_1^2 + s_2^2 + s_3^2), J_3 = s_1 s_2 s_3, \text{ stb.}$$

Főfeszültségi trajektóriák

- Minden pontban létezik az egymásra merőleges feszültségi főirány
- Egy olyan görbe, mely minden pontjában az érintő az ottani főirány → *trajektória*
- Végtelen (x2) ilyen vonal van → vonalsereg
- Használat: fotoelasztikus kísérlet

Alakváltozások I.

- Fajlagos nyúlás:

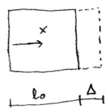

$$\varepsilon_x = \frac{\Delta}{l_0}$$

- Fajlagos szögtorzulás:

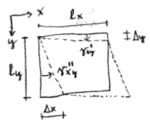

$$\gamma_{xy} = \gamma'_{xy} + \gamma''_{xy} = \frac{\Delta y}{l_x} + \frac{\Delta x}{l_y}$$

Alakváltozások II.

- Egy pont eltolódásai, és annak testen belüli változása (elmozdulásgradiens):

$$\boldsymbol{u}(x,y,z) = \boldsymbol{r} - \boldsymbol{r}_0 = \begin{bmatrix} u(x,y,z) \\ v(x,y,z) \\ w(x,y,z) \end{bmatrix}$$

$$\boldsymbol{f}(x,y,z) = \frac{d\,\boldsymbol{u}(x,y,z)}{d\,\boldsymbol{x}}$$

- Az ***f*** gradiens tartalmazza a merevtest-szerű elfordulásokat is!

Alakváltozások III.

- Bontsuk fel ***f***-t szimmetrikus és antimetrikus tagok összegére:

$$\boldsymbol{f}(x,y,z) = \boldsymbol{A}(x,y,z) + \boldsymbol{f}_m(x,y,z)$$

$$\boldsymbol{A}(x,y,z) = \frac{\boldsymbol{f}(x,y,z) + \boldsymbol{f}^{\mathrm{T}}(x,y,z)}{2}, \quad \left(\boldsymbol{f}_m = \frac{\boldsymbol{f} - \boldsymbol{f}^{\mathrm{T}}}{2} \right)$$

- Az ***A*** mátrix az alakváltozás-tenzort ábrázolja.
- Elemei:

$$\boldsymbol{A} = \begin{bmatrix} \varepsilon_x & \frac{\gamma_{yx}}{2} & \frac{\gamma_{zx}}{2} \\ \frac{\gamma_{xy}}{2} & \varepsilon_y & \frac{\gamma_{zy}}{2} \\ \frac{\gamma_{xz}}{2} & \frac{\gamma_{yz}}{2} & \varepsilon_z \end{bmatrix}$$

Alakváltozástenzor I.

- Alakváltozás-tenzor elemei:

$$\varepsilon_x = \frac{du(x,y,z)}{dx}, \gamma_{xy} = \gamma_{yx} = \frac{du(x,y,z)}{dy} + \frac{dv(x,y,z)}{dx}$$

$$\varepsilon_y = \frac{dv(x,y,z)}{dy}, \gamma_{yz} = \gamma_{zy} = \frac{dv(x,y,z)}{dz} + \frac{dw(x,y,z)}{dy}$$

$$\varepsilon_z = \frac{dw(x,y,z)}{dz}, \gamma_{zx} = \gamma_{xz} = \frac{dw(x,y,z)}{dx} + \frac{du(x,y,z)}{dz}$$

Alakváltozástenzor II.

- Tenzor, tehát:
  - Irányfüggőség: (nyúlási) főirányok, főnyúlások
  - Invariánsok
  - Alakváltozásállapotok
    - lineáris, síkbeli, térbeli
    - gömbi, deviátoros

Vizsgált tartomány, mezők, egyenletek

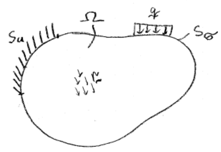

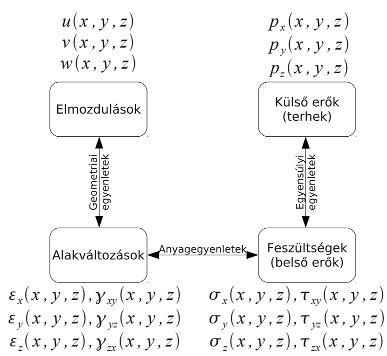

Egyensúlyi egyenletek I.

- Az elemi hasáb egyensúlya egy irányban:

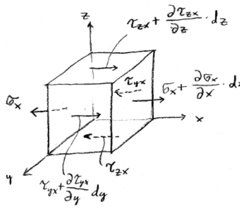

$$\Sigma F_{ix}:$$

$$-\sigma_x dy\,dz+\left(\sigma_x+\frac{\partial\sigma_x}{\partial x}dx\right)dy\,dz-$$
$$-\tau_{yx} dx\,dz+\left(\tau_{yx}+\frac{\partial\tau_{yx}}{\partial y}dy\right)dx\,dz-$$
$$-\tau_{zx} dx\,dy+\left(\tau_{zx}+\frac{\partial\tau_{zx}}{\partial z}dz\right)dx\,dy+$$
$$+p_x dx\,dy\,dz=0$$

- (nyomatéki egyensúly a reciprocitás elvéből)

$$\frac{\partial\sigma_x}{\partial x}+\frac{\partial\tau_{yx}}{\partial y}+\frac{\partial\tau_{zx}}{\partial z}+p_x=0$$

Egyensúlyi egyenletek II.

- Mezőegyenletek:

$$\frac{\partial\sigma_x}{\partial x}+\frac{\partial\tau_{yx}}{\partial y}+\frac{\partial\tau_{zx}}{\partial z}+p_x=0$$
$$\frac{\partial\tau_{xy}}{\partial x}+\frac{\partial\sigma_y}{\partial y}+\frac{\partial\tau_{zy}}{\partial z}+p_y=0 \qquad \boldsymbol{L}^*\cdot\boldsymbol{\sigma}+\boldsymbol{p}=\boldsymbol{0}$$
$$\frac{\partial\tau_{xz}}{\partial x}+\frac{\partial\tau_{yz}}{\partial y}+\frac{\partial\sigma_z}{\partial z}+p_z=0$$

- Peremfeltételek:

Az S perem azon S_σ részén, ahol feszültség van előírva:

$$\boldsymbol{F}\cdot\boldsymbol{n}=\boldsymbol{q}$$

Geometriai egyenletek I.

- Mezőegyenletek:

$$\varepsilon_x(x,y,z)=\frac{du(x,y,z)}{dx},\ \gamma_{xy}(x,y,z)=\frac{du(x,y,z)}{dy}+\frac{dv(x,y,z)}{dx}$$
$$\varepsilon_y(x,y,z)=\frac{dv(x,y,z)}{dy},\ \gamma_{yz}(x,y,z)=\frac{dv(x,y,z)}{dz}+\frac{dw(x,y,z)}{dy}$$
$$\varepsilon_z(x,y,z)=\frac{dw(x,y,z)}{dz},\ \gamma_{zx}(x,y,z)=\frac{dw(x,y,z)}{dx}+\frac{du(x,y,z)}{dz}$$

- Peremfeltételek:

Az S perem azon S_u részén, ahol eltolódás van előírva:

$$\boldsymbol{u}(x_u,y_u,z_u)=\boldsymbol{u}_0$$

Geometriai egyenletek II.

- Az alakváltozások nem vehetők fel tetszőlegesen → *kompatibilitás*:

$$\frac{\partial^2\gamma_{xy}}{\partial x\partial y}=\frac{\partial^2\varepsilon_x}{\partial y^2}+\frac{\partial^2\varepsilon_y}{\partial x^2} \qquad 2\frac{\partial^2\varepsilon_x}{\partial y\partial z}=\frac{\partial}{\partial x}\left(-\frac{\partial\gamma_{yz}}{\partial x}+\frac{\partial\gamma_{zx}}{\partial y}+\frac{\partial\gamma_{xy}}{\partial z}\right)$$
$$\frac{\partial^2\gamma_{yz}}{\partial y\partial z}=\frac{\partial^2\varepsilon_y}{\partial z^2}+\frac{\partial^2\varepsilon_z}{\partial y^2} \qquad 2\frac{\partial^2\varepsilon_y}{\partial z\partial x}=\frac{\partial}{\partial x}\left(+\frac{\partial\gamma_{yz}}{\partial x}-\frac{\partial\gamma_{zx}}{\partial y}+\frac{\partial\gamma_{xy}}{\partial z}\right)$$
$$\frac{\partial^2\gamma_{zx}}{\partial z\partial x}=\frac{\partial^2\varepsilon_z}{\partial x^2}+\frac{\partial^2\varepsilon_x}{\partial z^2} \qquad 2\frac{\partial^2\varepsilon_z}{\partial x\partial y}=\frac{\partial}{\partial x}\left(+\frac{\partial\gamma_{yz}}{\partial x}+\frac{\partial\gamma_{zx}}{\partial y}-\frac{\partial\gamma_{xy}}{\partial z}\right)$$

Anyagegyenletek I.

- Anyag
  - homogén
  - izotróp
  - lineárisan rugalmas
  - időfüggetlen anyag
- Teher
  - statikus, kvázi-statikus

Anyagegyenletek II.

- Hooke-törvény:

engedékenység

$$\boldsymbol{\varepsilon}=\boldsymbol{H}\cdot\boldsymbol{\sigma}$$

merevség

$$\boldsymbol{\sigma}=\boldsymbol{D}\cdot\boldsymbol{\varepsilon}$$

$$\begin{bmatrix}\varepsilon_x\\\varepsilon_y\\\varepsilon_z\\\gamma_{xy}\\\gamma_{yz}\\\gamma_{xz}\end{bmatrix}=\begin{bmatrix}\frac{1}{E}&\frac{-\nu}{E}&\frac{-\nu}{E}&&&\\\frac{-\nu}{E}&\frac{1}{E}&\frac{-\nu}{E}&&\boldsymbol{0}&\\\frac{-\nu}{E}&\frac{-\nu}{E}&\frac{1}{E}&&&\\&&&\frac{1}{G}&0&0\\&\boldsymbol{0}&&0&\frac{1}{G}&0\\&&&0&0&\frac{1}{G}\end{bmatrix}\begin{bmatrix}\sigma_x\\\sigma_y\\\sigma_z\\\tau_{xy}\\\tau_{yz}\\\tau_{xz}\end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix}\sigma_x\\\sigma_y\\\sigma_z\\\tau_{xy}\\\tau_{yz}\\\tau_{xz}\end{bmatrix}=\begin{bmatrix}\lambda\frac{1-\nu}{\nu}&\lambda&\lambda&&&\\\lambda&\lambda\frac{1-\nu}{\nu}&\lambda&&\boldsymbol{0}&\\\lambda&\lambda&\lambda\frac{1-\nu}{\nu}&&&\\&&&G&0&0\\&\boldsymbol{0}&&0&G&0\\&&&0&0&G\end{bmatrix}\begin{bmatrix}\varepsilon_x\\\varepsilon_y\\\varepsilon_z\\\gamma_{xy}\\\gamma_{yz}\\\gamma_{xz}\end{bmatrix}$$

Anyagállandók

- E: rugalmassági modulusz
- G: nyírási modulusz
- ν : Poisson-tényező (harántkontrakció)
- λ : Lamé-féle állandó

Nem függetlenek, pl.:

$$G=\frac{E}{2(1+\nu)} \ , \ \lambda=\frac{\nu E}{(1+\nu)(1-2\nu)}$$

Egyenletek összefoglalva

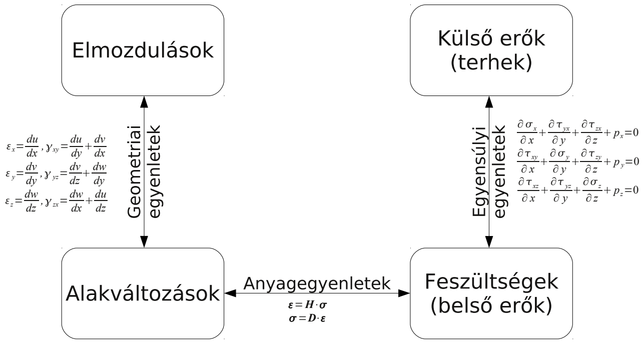

Megoldás I. (erőmódszer)

- Elmozdulások kiküszöbölésével (és $\boldsymbol{p}=\mathbf{0}$)

$$(1+\nu)\Delta\sigma_x+\frac{\partial^2 s}{\partial x^2}=0 \qquad (1+\nu)\Delta\tau_{xy}+\frac{\partial^2 s}{\partial x\partial y}=0$$

$$(1+\nu)\Delta\sigma_y+\frac{\partial^2 s}{\partial y^2}=0 \qquad (1+\nu)\Delta\tau_{yz}+\frac{\partial^2 s}{\partial y\partial z}=0$$

$$(1+\nu)\Delta\sigma_z+\frac{\partial^2 s}{\partial z^2}=0 \qquad (1+\nu)\Delta\tau_{zx}+\frac{\partial^2 s}{\partial z\partial x}=0$$

ahol $\Delta=\nabla^2=\frac{\partial^2}{\partial x^2}+\frac{\partial^2}{\partial y^2}+\frac{\partial^2}{\partial z^2}$, $s=\sigma_x+\sigma_y+\sigma_z$

- Beltrami-egyenletek

Megoldás II. (elmozdulásmódszer)

- Feszültségeket, alakváltozásokat kiküszöbölve

$$(\lambda+G)\frac{\partial e}{\partial x}+G\Delta u+p_x=0$$

$$(\lambda+G)\frac{\partial e}{\partial y}+G\Delta v+p_y=0$$

$$(\lambda+G)\frac{\partial e}{\partial z}+G\Delta w+p_z=0$$

ahol $e=\varepsilon_x+\varepsilon_y+\varepsilon_z\rightarrow$ fajlagos térfogatváltozás

- Lamé-egyenletek

Anyagmodellek

- Cél a feszültségek és alakváltozások közötti kapcsolat pontosabb leírása
- Időfüggés szerint lehet:
  - Statikus kapcsolat $\boldsymbol{\sigma}(\boldsymbol{\varepsilon})$
  - Dinamikus kapcsolat $\boldsymbol{\sigma}(\boldsymbol{\varepsilon}, \dot{\boldsymbol{\varepsilon}})$
- Terheléstörténet szerint
  - Rugalmas anyagmodell
  - Rugalmatlan anyagmodell

Rugalmas anyagmodellek I.

- Rugalmas (elasztikus): egy terhelés-tehermentesítés ciklus után nincsenek maradó alakváltozások
- Általános rugalmas modell:

  a feszültségek az alakváltozások

  függvényében felírhatók:

  $\sigma_x(\varepsilon_x, \varepsilon_y, \varepsilon_z, \gamma_{xy}, \gamma_{yz}, \gamma_{xz})$, $\tau_{xy}(\varepsilon_x, \varepsilon_y, \varepsilon_z, \gamma_{xy}, \gamma_{yz}, \gamma_{xz})$, stb.
- Pl.:

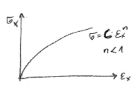

$$\sigma_x(\varepsilon_x)=C\cdot\varepsilon_x^n$$

Rugalmas anyagmodellek II.

- A kapcsolat esetenként megfordítható
- Pl.: Ramberg-Osgood modell: $\frac{\varepsilon_x}{\varepsilon_0}=\frac{\sigma_x}{\sigma_0}+\frac{3}{7}\left(\frac{\sigma_x}{\sigma_0}\right)^n$

$n=1$ 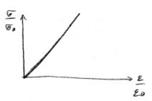 lineáris

$n>1$ 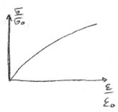 nemlineáris

$n\to\infty$ 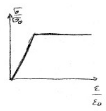 ?

Rugalmas anyagmodellek III.

- A számítás során a nemlinearitás miatt nem érvényes az egymásrahalmozás elve → iteratív, ill. növekményes eljárást kell használni
- Többirányú feszültségek vizsgálatánál a függvények felvétele során biztosítani kell, hogy zárt vonalon körbehaladva az energiamérleg 0 legyen.

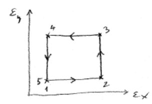

Hiperelasztikus anyagmodellek I.

- Energetikai megközelítés

  Alakváltozási energiasűrűség-függvény $\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})$

$$\sigma_x=\frac{\partial\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})}{\partial\varepsilon_x},\sigma_y=\frac{\partial\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})}{\partial\varepsilon_y},\sigma_z=\frac{\partial\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})}{\partial\varepsilon_z}$$

$$\tau_{xy}=\tau_{yx}=\frac{\partial\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})}{\partial\gamma_{xy}},\tau_{yz}=\tau_{zy}=\frac{\partial\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})}{\partial\gamma_{yz}},\tau_{xz}=\tau_{zx}=\frac{\partial\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})}{\partial\gamma_{xz}}$$

Hiperelasztikus anyagmodellek II.

- Lineárisan rugalmas anyag:

$$\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})=\frac{1}{2}\boldsymbol{\varepsilon}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{C}^{-1}\boldsymbol{\varepsilon}\ \ \rightarrow\ \ \boldsymbol{\sigma}=\boldsymbol{C}^{-1}\boldsymbol{\varepsilon}\ \ ,\ \ \boldsymbol{\varepsilon}=\boldsymbol{C}\boldsymbol{\sigma}$$

  C független elemei (anyagi paraméterek):
  - 9x9 = 81
  - Szögtorzulások → 6x6 = 36
  - A kvadratikus alak szimmetriái → 21
- Ortotróp anyag: 3 merőleges szimmetriasík → további zérus elemek ***C***-ben, marad
- Izotróp anyag: 2 anyagi paraméter

$$\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})=\frac{1}{2}\left(\lambda(\varepsilon_1+\varepsilon_2+\varepsilon_3)^2+2G(\varepsilon_1^2+\varepsilon_2^2+\varepsilon_3^2)\right)$$

Hiperelasztikus anyagmodellek III.

- Az alakváltozási energiasűrűség-függvény változói az alakváltozás-tenzor elemei
  - A tenzor elemei koordinátarendszer-függők, de a pont alakváltozás-állapotát írják le.
  - Felírható az energiafüggvény a tenzor invariánsaival is (más változók, más fv.):

$$\Psi(\boldsymbol{\varepsilon})=\Psi\left(\varepsilon_x,\varepsilon_y,\varepsilon_z,\gamma_{xy},\gamma_{yz},\gamma_{xz}\right)=\hat{\Psi}\left(\varepsilon_1,\varepsilon_2,\varepsilon_3\right)=\bar{\Psi}\left(I_1',I_2',I_3'\right)$$

- Nagy elmozdulásoknál az elmozdulások, alakváltozások nem lineárisan változnak → más (nemlineáris) alakváltozástenzor kell → más energiafüggvények

Nemlineáris, hiperelasztikus anyagmodellek

- NL-alakváltozások
  - Neo-Hookean:

$$\Psi=\frac{\mu}{2}(\bar{I}_1-3)+\frac{\kappa}{2}(J-1)^2$$

  - Mooney-Rivlin:

$$\Psi=\frac{\mu_1}{2}(\bar{I}_1-3)+\frac{\mu_2}{2}(\bar{I}_2-3)+\frac{\kappa}{2}(J-1)^2$$

  J - deformációgradiens determinánsa

  $\bar{I}_\alpha$ - deviátoros alakváltozástenzor módosított invariánsa
  - Összenyomhatalan anyagok

Képlékeny anyagmodellek I.

Képlékeny:

- terhelés-tehermentesítés más útvonalon
- maradó alakváltozások

- Mikor van az anyag képlékeny állapotban?
  - képlékenységi (folyási) feltétel:

$$f=f(\sigma_{ij},k)$$
$$f<0\rightarrow \text{ rugalmas}$$
$$f=0\rightarrow \text{ képlékeny}$$

  - kifejezhető a főfeszültségekkel is

Képlékeny anyagmodellek II.

- Huber-Mises-Hencky:

  Fémek hidrosztatikus feszültségállapotban nem folynak:

$$f=\frac{1}{6}\left[(\sigma_x-\sigma_y)^2+(\sigma_y-\sigma_z)^2+(\sigma_z-\sigma_x)^2\right]+\tau_{xy}^2+\tau_{yz}^2+\tau_{zx}^2-\tau_f^2$$

  - a főfeszültségek terében egy henger

- Tresca:

  A középső főfeszültség hatása kisebb, tiszta nyírásra hamarabb folyik meg:

$$f_1=(\sigma_2-\sigma_3)^2-4\tau_f^2\ ,\ f_2=(\sigma_3-\sigma_1)^2-4\tau_f^2\ ,\ f_3=(\sigma_1-\sigma_2)^2-4\tau_f^2$$

  - hatszög keresztmetszetű hasáb

Képlékeny vizsgálat

- A pont állapota:

$$f<0\ ,\ df \text{ tetszőleges}\rightarrow \text{rugalmas}$$
$$f=0\ ,\ df<0\rightarrow \text{rugalmas (tehermentesítés)}$$
$$f=0\ ,\ df=0\rightarrow \text{(aktív) képlékeny állapot}$$

- Aktív képlékeny állapotban: $d\varepsilon=d\varepsilon^e+d\varepsilon^p$
  - Drucker-féle posztulátum

$$f(\sigma_{ij},k)=0 \text{ konvex felület}$$
$$d\varepsilon^p \text{ merőleges az } f(\sigma_{ij},k)=0 \text{ felületre}$$

- Növekmények számítása:
  - Prandtl-Reuss egyenletek

Viszkózus anyagok

- Jelenségek
  - kúszás: $\sigma=\text{állandó},\ \varepsilon(t)$
  - ernyedés: $\varepsilon=\text{állandó},\ \sigma(t)$
- A válasz a terhelés módjától és sebességétől is függhet
- Alapvető modellek:
  - rugalmas $\sigma=E\varepsilon$
  - képlékeny $\sigma<\sigma_f\rightarrow\varepsilon=0$; $\sigma=\sigma_f\rightarrow\dot\varepsilon>0$
  - viszkózus $\sigma=\mu\dot\varepsilon$

Viszkoelasztikus modellek

- Maxwell-féle v.e. modell (sorba kapcsolva)

$$\sigma^e=\sigma^v=\sigma \qquad \dot\varepsilon=\frac{\dot\sigma}{E}+\frac{\sigma}{\mu}$$
$$\varepsilon=\varepsilon^e+\varepsilon^v$$

  - ernyedést jól írja le, kúszást kevésbé

- Kelvin-Voigt-féle v.e. modell (párhuzamos)

$$\sigma=\sigma^e+\sigma^v \qquad \sigma=E\varepsilon+\mu\dot\varepsilon$$
$$\varepsilon^e=\varepsilon^v=\varepsilon$$

  - kúszás leírására jobb, ernyedésre kevésbé

- Kapcsolt modell
  - legjobb eredmény, legbonyolultabb számítás

További modellek

- Viszkoplasztikus modell

  képlékeny és viszkozus modell összekapcsolása

  - sorba
  - párhuzamosan (Bingham-modell)

- Elaszto-viszkoplasztikus
  - Amint a neve mutatja...

Munka- és energiatételek I.

- Általánosított erők
- Általánosított elmozdulások

- Statikailag lehetséges erőrendszer
  - egyensúly
- Geometriailag lehetséges elmozdulásrendszer
  - folytonosság, peremfeltételek

Munka- és energiatételek II.

- Teljes munka: külső + belső $W = W_k + W_b$

$$W_k = \int_e \boldsymbol{f}^T d\,\boldsymbol{e} + \int_S \int_u \boldsymbol{q}^T d\,\boldsymbol{u}\, dS + \int_V \int_u \boldsymbol{g}^T d\,\boldsymbol{u}\, dV$$

$$W_b = -\int_V \int_{\boldsymbol{\varepsilon}} \boldsymbol{\sigma}^T d\,\boldsymbol{\varepsilon}\, dV$$

- Kiegészítő munka: külső + belső $\tilde{W} = \tilde{W}_k + \tilde{W}_b$

$$\tilde{W}_k = \int_f \boldsymbol{e}^T d\,\boldsymbol{f} + \int_S \int_q \boldsymbol{u}^T d\,\boldsymbol{q}\, dS + \int_V \int_g \boldsymbol{u}^T d\,\boldsymbol{g}\, dV$$

$$\tilde{W}_b = -\int_V \int_{\boldsymbol{\sigma}} \boldsymbol{\varepsilon}^T d\,\boldsymbol{\sigma}\, dV$$

Virtuális elmozdulások és a virtuális elmozdulások tétele

- Virtuális elmozdulás: a tényleges elmozdulás egy geometriailag lehetséges variációja
- Tétel: egy statikailag lehetséges erőrendszer bármely virtuális elmozdulásrendszeren végzett munkája 0:

$$\delta W = \boldsymbol{f}^T \delta \boldsymbol{e} + \int_S \boldsymbol{q}^T \delta \boldsymbol{u}\, dS + \int_V \boldsymbol{g}^T \delta \boldsymbol{u}\, dV - \int_V \boldsymbol{\sigma}^T \delta \boldsymbol{\varepsilon}\, dV = 0$$

- Jelentése egyensúly
- Használata: merev testek egyensúlya

Virtuális erők és a virtuális erők tétele

- Virtuális erők: a tényleges erőrendszer egy statikailag lehetséges variációja
- Tétel: egy geometriailag lehetséges elmozdulásrendszer bármely virtuális erőrendszeren végzett kiegészítő munkája 0:

$$\delta \bar{W} = \boldsymbol{e}^T \delta \boldsymbol{f} + \int_S \boldsymbol{u}^T \delta \boldsymbol{q}\, dS + \int_V \boldsymbol{u}^T \delta \boldsymbol{g}\, dV - \int_V \boldsymbol{\varepsilon}^T \delta \boldsymbol{\sigma}\, dV = 0$$

- Jelentése geometriai kompatibilitás
- Használata: elmozdulások számítása

Potenciális energia és szélsőértéktétele

- Teljes potenciál: külső + belső

$$\Pi_k = -W_k \ , \ \Pi_b = \frac{1}{2} \int_V \boldsymbol{\varepsilon}^T \boldsymbol{\sigma}(\boldsymbol{\varepsilon})\, dV$$

- Tétel: a geometriailag lehetséges elmozdulás-rendszerek közül az a tényleges, ahol a poten-ciális energiának stacionaritási pontja van.
- Változói elmozdulások (elmozdulásfüggvények) → elmozdulásmódszer
- A változók szerinti (parciális) derivált, illetve variáció eltűnésére felírt egyenletek: egyensúlyi egyenletek

Kiegészítő potenciális energia és minimumtétele

- Teljes kiegészítő potenciál: külső + belső

$$\bar{\Pi} = -\bar{\boldsymbol{e}}^T \boldsymbol{f} - \int_{S_u} \bar{\boldsymbol{u}}^T \boldsymbol{q}\, dS - \int_V \bar{\boldsymbol{u}}^T \boldsymbol{g}\, dV + \frac{1}{2} \int_V \boldsymbol{\sigma}^T \boldsymbol{H} \boldsymbol{\sigma}\, dV$$

- Tétel: a statikailag lehetséges erőrendszerek közül az a tényleges, ahol a kiegészítő poten-ciális energiának minimuma van.
- Változói erők → erőmódszer
- A változók szerinti (parciális) derivált, illetve variáció eltűnésére felírt egyenletek: geometriai egyenletek

Stabilitásvizsgálat

- Egyensúlyi helyzet minősítése:

  Mi történik, ha a testet kicsit kitérítjük belőle?
  - Visszatér → stabil egyensúlyi helyzet
  - Tovább mozog → instabil egyensúlyi helyzet
  - Helyben marad → kritikus egyensúlyi helyzet
- A stabilitás vizsgálata:
  - Definíció alapján
  - Potenciális energia vizsgálatával
    - Stabil → minimum
    - Instabil → nyereg, vagy maximum
    - Kritikus → eltűnő második derivált

Végeselem-módszer I.

- Differenciálegyenlet-rendszer
  - Geometriai egyenlet $\boldsymbol{\varepsilon} = \boldsymbol{L}\boldsymbol{u}$
  - Anyagegyenlet $\boldsymbol{\sigma} = \boldsymbol{D}\boldsymbol{\varepsilon}$
  - Egyensúlyi egyenlet $\bar{\boldsymbol{L}}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{\sigma} + \boldsymbol{p} = \boldsymbol{0}$
- Potenciális energia stacionaritási tétele

$$\Pi(\boldsymbol{u}, \boldsymbol{\varepsilon}) = \int_V \left(\frac{1}{2}\boldsymbol{\sigma}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{\varepsilon} - \boldsymbol{p}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{u}\right) dV = \int_V \left(\frac{1}{2}\boldsymbol{\varepsilon}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{D}\boldsymbol{\varepsilon} - \boldsymbol{p}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{u}\right) dV = stac.$$

Végeselem-módszer II.

- A geometriai egyenletet behelyettesítve:

$$\Pi(\boldsymbol{u}) = \int_V \left(\frac{1}{2}(\boldsymbol{L}u)^{\mathrm{T}}\boldsymbol{D}\boldsymbol{L}u - \boldsymbol{p}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{u}\right) dV = stac.$$

- Függvénytér finitizálása:

$$\boldsymbol{u}(x, y, z) = \boldsymbol{N}(x, y, z)\boldsymbol{v}$$

$$\boldsymbol{L}u(x, y, z) = \boldsymbol{L}\boldsymbol{N}(x, y, z)\boldsymbol{v} = \boldsymbol{B}(x, y, z)\boldsymbol{v}$$

$$\Pi(\boldsymbol{v}) = \int_V \left(\frac{1}{2}\boldsymbol{v}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{B}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{D}\boldsymbol{B}\boldsymbol{v} - \boldsymbol{p}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{N}\boldsymbol{v}\right) dV = stac.$$

$$\frac{\partial \Pi(\boldsymbol{v})}{\partial v_i} = \int_V \left(\boldsymbol{B}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{D}\boldsymbol{B}\boldsymbol{v} - \boldsymbol{p}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{N}\right) dV = 0$$

Végeselem-módszer III.

- Geometriai finitizálás:

$$\frac{\partial \Pi(\boldsymbol{v})}{\partial v_i} = \left(\sum_{i=1}^{n}\int_{V_i}\boldsymbol{B}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{D}\boldsymbol{B}\,dV\right)\boldsymbol{v} - \left(\sum_{i=1}^{n}\int_{V_i}\boldsymbol{p}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{N}\,dV\right) = 0$$

- Integrálás elvégzése elemenként:

$$\left(\sum_{i=1}^{n}\boldsymbol{K}_i\right)\boldsymbol{v} - \sum_{i=1}^{n}\boldsymbol{q}_i = 0$$

- Megoldás

$$\boldsymbol{K}\boldsymbol{v} - \boldsymbol{q} = 0 \rightarrow \boldsymbol{K}\boldsymbol{v} = \boldsymbol{q} \rightarrow \boldsymbol{v} = \boldsymbol{K}^{-1}\boldsymbol{q}$$

Geometriai finizitzálás

- Véges méretű elemek (csomópontok)

$$V = \sum_{i=1}^{n} V_i$$

$$\boldsymbol{K} = \int_V \boldsymbol{B}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{D}\boldsymbol{B}\,dV = \sum_{i=1}^{n}\int_{V_i}\boldsymbol{B}^{\mathrm{T}}\boldsymbol{D}\boldsymbol{B}\,dV = \sum_{i=1}^{n}\boldsymbol{K}_i$$

- ***N*** bázisfüggvények felvétele:
  - Legtöbb elemen 0
  - Ha nem 0, akkor 1 csp.-ban 1, a többiben 0
  - Folytonosság ($C^{(0)}$, $C^{(1)}$)
  - Következmény: v_i fizikai jelentése

Geometriai finizitzálás - példa

- Rúd felbontása és néhány bázisfüggvénye

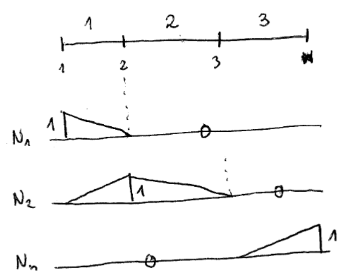

Bázisfüggvények

- ***N*** felvétele → következmény
  - $\boldsymbol{K}_i$-t csak olyan bázisfüggvények befolyásolják, melyek csomópontja az *i*-edik elemen van

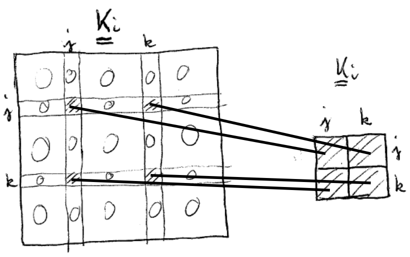

Merevségi mátrix

- ***K*** számításához elemenként számoljuk $\boldsymbol{K}_i$-t, majd a szerkezet merevségi mátrixához adjuk hozzá az elem merevségi mátrixát. (kompilálás)

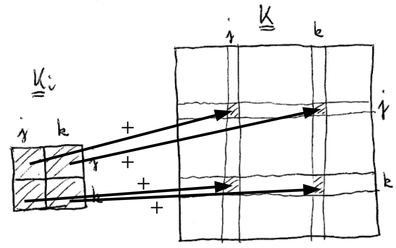

- Tehervektort hasonló módon, elemenként kompiláljuk

Megoldás

- $\boldsymbol{K}\,\boldsymbol{v}=\boldsymbol{q}$ megoldása: $\boldsymbol{v}=\boldsymbol{K}^{-1}\boldsymbol{q}$
- Majd a másodlagos mennyiségek (alakváltozások, feszültségek)
- Rudak, tárcsák, lemezek héjak esetén a térfogat mentén való integrálást részben előre elvégezzük, így más lesz az elmozdulás, alakváltozás, ***L*** operátor-mátrix, anyagi merevségi mátrix stb. Csak a fő lépések maradnak.

Elemi szilárdságtan

- Feszültségek, elmozdulások kézi számítása rudakban